

eoss-conf.com

ISSUE
N°76

EUROPEAN OPEN
SCIENCE SPACE

COLLECTION OF SCIENTIFIC PAPERS

4TH INTERNATIONAL
SCIENTIFIC
AND PRACTICAL
CONFERENCE

SCIENTIFIC RESEARCH:
MODERN INNOVATIONS
AND
FUTURE PERSPECTIVES

FEBRUARY 23-25, 2026
MONTREAL, CANADA

**EUROPEAN OPEN
SCIENCE SPACE**

Proceedings of the 4th International Scientific
and Practical Conference
**"Scientific Research: Modern Innovations and
Future Perspectives"**
February 23-25, 2026
Montreal, Canada

Collection of Scientific Papers

Montreal, 2026

UDC 01.1

Collection of Scientific Papers with the Proceedings of the 4th International Scientific and Practical Conference «Scientific Research: Modern Innovations and Future Perspectives» (February 23-25, 2026, Montreal, Canada). European Open Science Space.

ISBN 979-8-89704-956-1 (series)
DOI 10.70286/EOSS-23.02.2026

The conference is included in the Academic Research Index ReserchBib International catalog of scientific conferences.

The conference is registered in the database of scientific and technical events of UkrISTEI to be held on the territory of Ukraine (Certificate №1053 dated 22.12.2025).

The materials of the conference are publicly available under the terms of the CC BY-NC 4.0 International license.

The materials of the collection are presented in the author's edition and printed in the original language. The authors of the published materials bear full responsibility for the authenticity of the given facts, proper names, geographical names, quotations, economic and statistical data, industry terminology, and other information.

ISBN 979-8-89704-956-1

CONTENT

Section: Accounting and Taxation

Юхимчук А., Оляднічук Н.

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ОРЕНДИ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ТА
ОПОДАТКУВАННЯ РОЗРАХУНКІВ З ОРЕНДОДАВЦЯМИ..... 15

Section: Agricultural Sciences

Bochkov M., Pokhy O., Pokhyl V.

REPRODUCTIVE CAPACITY OF BEES OF THE UKRAINIAN
STEPPE BREED..... 24

Section: Architecture and Construction

Chudyk I., Dobryanskyu I., Dobryanska L.

RISK MANAGEMENT ANALYSIS METHODOLOGY IN
CONSTRUCTION..... 36

Смадич І.

ДОСЛІДЖЕННЯ АРХІТЕКТУРНО-ПРОСТОРОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
ЖИТЛОВОГО СЕРЕДОВИЩА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ
БІОЛОГІЧНИХ ПРОЦЕСІВ..... 39

Поплавка О.Ю., Семенович А.В.

ВИКОРИСТАННЯ ЛАЗЕРНОГО СКАНУВАННЯ В
ДОСЛІДЖЕННЯХ ІСТОРИЧНОЇ АРХІТЕКТУРИ..... 43

Малий Р.С.

АДИТИВНЕ БУДІВНИЦТВО ЗАХИСНИХ СПОРУД ІЗ
ВИКОРИСТАННЯМ НАНОМОДИФІКОВАНИХ ЦЕМЕНТНИХ
КОМПОЗИЦІЙ ДЛЯ ПОТРЕБ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ..... 48

Section: Art History and Literature

Мисечко С.Л.

ВИКОРИСТАННЯ АУДІОВІЗУАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У
МИСТЕЦТВІ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА СВІТОВИЙ КОНТЕКСТ..... 51

Савич О.М., Гулієва Д.О.

АНТИУТОПІЯ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ КРИЗ... 54

Мякина О.В., Сокол К.М., Шморгун О.Є.
УКРАЇНСЬКІ МІСТА У ПОЛОНІ ХВИЛЬ ПАНДЕМІЇ ГРИПУ
(1918-1920)..... 267

Гордакі К.О., Семенов П.В.
ОСОБЛИВОСТІ МАСАЖУ ДІТЕЙ ПЕРШОГО РОКУ ЖИТТЯ..... 274

Кизим С.Є., Ковальов М.М.
ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГІПОТАЛАМО-
ГІПОФІЗАРНО-НАДНИКРОВОЇ СИСТЕМИ ЗА УМОВ СТРЕСУ..... 276

Section: Military affairs and national security

Horbachov K., Kutsenko V., Teliukov S.
AN ANALYSIS OF THE OPERATIONAL ENVIRONMENT FOR AIR
DEFENCE COVERAGE OF NATIONAL TERRITORIES OUTSIDE
ACTIVE COMBAT ZONES DURING THE REPULSION OF RUSSIAN
ARMED AGGRESSION..... 279

Абрамов А., Наумчик В.
УДОСКОНАЛЕННЯ ПОРЯДКУ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ
МІНІСТЕРСТВОМ ОБОРОНИ УКРАЇНИ ТА СЛУЖБОЮ
ДЕРЖАВНОГО ЗАМОВНИКА ЩОДО ЗАКУПІВЕЛЬ ТОВАРІВ,
РОБІТ ТА ПОСЛУГ ОБОРОННОГО ПРИЗНАЧЕННЯ..... 282

Section: Pedagogy, Philology and Linguistics

Грунуова М., Нрын О.
FINANCIAL COMPETENCE OF FUTURE HEADS OF GENERAL
SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS AS A RESULT OF THE
IMPLEMENTATION OF PEDAGOGICAL CONDITIONS OF
PROFESSIONAL TRAINING..... 287

Возьхунська М., Грунуова М.
DIDACTIC DESIGN OF FORMATIVE ASSESSMENT OF NATURAL
SCIENCES FOR PRIMARY SCHOOL STUDENTS IN BLENDED
LEARNING..... 292

Мороз С.
РОБОТА З УЧНЯМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ
НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ..... 294

УКРАЇНСЬКІ МІСТА У ПОЛОНІ ХВИЛЬ ПАНДЕМІЇ ГРИПУ (1918-1920)

Мякина Олександр Володимирович

к.мед.н., доцент

Харківський національний медичний університет, Україна

Сокол Костянтин Михайлович

к.мед.н., професор

Харківський національний медичний університет, Україна

Шморгун Олександр Євгенович

завідувач відділом інфекційного контролю

Університетська лікарня. ХНМУ

Анотація. У статті проаналізовано історичні шляхи однієї із наймасштабніших пандемій грипу, що забрала мільони життів. Акцентовано увагу на вузлових питаннях столітньої події: впливу на світову спільноту по завершенню Великої війни. Прослідковано за поширенням інфекції на особливості і складнощі у розповсюдженні вірусу на території України. Охарактеризовані періоди хвороби, які пройшли у три хвилі. Наданий опис першим її випадкам на лівобережній Україні: Полтавщині, приклади розповсюдження у Київській губернії, містах Києві та Харкові, південних областей – Херсонській губернії. Масштабні спалахи епідемії у приморських смугах: портах Одеси, Севастополя та Новоросійська. Указано на негативний вплив повальної хвороби на життєдіяльність населення і позитивні заходи боротьби з інфекцією та виклики переустрою, як світової, так і державної системи охорони здоров'я.

Ключові слова: іспанка, зараження, збудник, інтервенція, пандемія, смертність, «летючі загони».

Введення. Минуло більше ста років, як наприкінці 20-го року ХХ ст. людство світу визволилося від смертоносної «Іспанки», найбільшої пандемії грипу, що тривала з січня 1918 по грудень 1920 року, котра, протягом двох років, призводила до незворотних втрат і трагедій на континентах та стала наймасовішою вбивцею в історії суспільства.

На 1918 рік – кінець Першої світової війни, припадає складна година і для України: всі обставини тогочасного життя сприяли широкому та безперервному поширенню іспанського грипу. Пандемія, прийшовши з хвилями солдатів і біженців, протікаючи на тлі іноземної інтервенції та революційних подій на всій території української держави, спричинила сотні тисяч смертей через швидкий перебіг хвороби.

Мета: проаналізувати історичні події розповсюдження масштабної епідемії – «іспанського грипу», що стало поштовхом до людських втрат і змін в соціальному та політичному житті населення України, особливо – Києві, Харкові та Одесі.

Методи дослідження. Дослідження ґрунтувалося на виявленні джерел та визначенні їх достовірності, друкованих матеріалів бібліотечного фонду. Провідними були історико-системний метод та метод історіографічного аналізу. Пошук наукових джерел здійснювався через мережу Інтернет у пошуковій системі Google, та в межах фахових історичних бібліографічних баз – JSTOR. Аналізувалися вітчизняні наукові джерела опубліковані протягом останніх 5–15 років, а також закордонна наукова література. Методологічну основу роботи становила сукупність принципів об'єктивності історизму та системності.

Результати дослідження і їх обговорення. На початку ХХ-го століття воєнні конфлікти на континентах стали найкривавішим і найстрашнішим привидом в становленні суспільства, жахливим випадком, що несли руйнування і прокляття обездолених, служили поживним середовищем для поширення інфекційних хвороб, зокрема особливо-небезпечних.

Велика війна – одне з таких протистоянь, яка розпочалась у серпні 1914 року, увійшла в дієпис, як перше збройне зіткнення двох ворогуючих коаліцій у світовому масштабі, як явище глобального розмаху і з'явилася переломною подією для світової історії, справжньою гранню між епохами та своєрідним вододілом у розвитку людства. Хаотичне переміщення тисяч обездолених, порушення санітарних норм, відсутність адекватної медичної допомоги та предметів першої необхідності створювали в ці часи сприятливі умови для епідемій [11 с. 121–122].

По окопах тоді ходили не лише солдати, а ще й купа різноманітних збудників. На ті часи на першому місці найжорстокішими були – гарячка (8,7% від усіх звернень), потім – біль у м'язах (7,9%), траншейна стопа (6,8%), іспанський грип (6,6%), короста (6,1%). Вогневі рани посіли лише 7 місце [8; 10].

Початок поширення вірусу іспанки точно не встановлено. Засвідчено, що під кінець Першої світової війни, разом з мобілізованими військовими, вірус перебрався до Європи, де були створені ідеальні умови для найсмертельнішої в історії людства пандемії [17].

Для досягнення поставленої мети виокремимо події, які у ці часи відбувались в Україні. Один народ, територіально поділений між Російською, та Австро-Угорською імперіями, був втягнутий у протистояння між державами. Східний фронт, значно перевищуючи за своєю протяжністю Західний, проходив українськими землями. Геополітичне становище зумовило перебування України в епіцентрі воєнних подій, територія опинилась в серцевині переплетіння епідемій холери, віспи та "іспанки" [12; 18].

Після підписаного у Брест-Литовську договору між Німецькою, Австро-Угорською, Османською імперією і Болгарським царством та Українською Народною Республікою (УНР) – 9 лютого 1918 року, війська держав Четвірного союзу зайшли на всю територію України і 2 березня УНР з союзниками взяли Київ, 13 березня була окупована Одеса, а 7 квітня 1918 року німці вступили до Харкова [3].

За даними наукових дослідників вважається, що іспанську хворобу в Україну занесли німецько-австрійські окупаційні війська, де вона проявила себе під час другої хвилі – другій половині 1918 року.

На заході України епідемія з'явилася навесні 1918 року. Перші випадки хвороби в центральній, південній і східній Україні були зафіксовані вже в середині липня 1918 року починаючи з окремих районів Херсонської губернії. До кінця літа хвороба розійшлася по всіх регіонах Катеринославської, Полтавської, а згодом, Київської, Харківської, Чернігівської та Волинської губерній. Протягом вересня – початку жовтня вона вже досягла розмірів епідемії [1; 11 с. 122–123].

На Полтавщині санітарні лікарні, подаючи звіт про кількість випадків хвороби до губернської земської управи, станом на 1 жовтня, констатували 50 % ураження полтавчан хворобою. З моменту появи епідемії і до початку жовтня, у названій губернії, від неї померли – 25 150 осіб. На Волині щодня вмирала значна кількість людей. На початку листопада 1918 року грипом перехворіло населення Холмщини та частини Подільської губернії. Згодом, з травня 1919 року, захворюваність стала знижуватися і до літа практично зникла [11 с. 122;15].

Наймасштабніший спалах іспанського грипу почався взимку 1918–1919 рр. – після прибуття в порти Севастополя, Новоросійська і Одеси французьких та британських солдатів, які напередодні побували на Балканах та Близькому Сході (у регіонах із найбільшим розмахом пандемії).

Розглянемо детальніше розповсюдження іспанки у Київській губернії, що призвело до ураження інфекцією Києва у серпні 1918 року. Згадки газет про таємничу хворобу, яка вбиває людей, тут ще не було. Друга хвиля іспанського грипу (вересень–грудень) припала на добу Української Держави.

У літературі зазначається, що у Києві перші випадки іспанки були виявлені у серпні 1918 року. Так, гігієніст О.М. Марзеєв, який 6 червня 1918 року був тяжко поранений під час вибуху артилерійського складу в Києві, згадував: «Пролежав все літо, переніс навіть іспанку і в серпні 1918 р. виписався» [2].

25 вересня 1918 року відбулася спеціальна міністерська нарада, присвячена іспанському грипу. Її учасники зазначили, що не лише у Києві, а й у селах 50% населення хворіє на іспанку. У зв'язку з цим було ухвалено таке: по-перше, створити урядову комісію, яка провела б наукове дослідження іспанської хвороби; по-друге – визнано необхідним популяризувати відомості про іспанку через пресу та спеціальну літературу; по-третє – розширити мережу лікарняних стаціонарів. Учасники заходу схвалили кошторис бюджетного фінансування боротьби з іспанкою, який потім було передано на розгляд Раді Міністрів; однак останній спеціальних асигнувань на боротьбу з іспанською хворобою виділити не зміг [5].

30 вересня у газеті «Кієвлянин» написали, що «іспанкою» захворіло 1262 людини, а померло – 201. Але згодом до Києва прийшла епідемія – відбулася міграція переміщених осіб разом з німецькою армією і у місті та його околицях захворіло сотні тисяч чоловік, з яких померло понад 10 000 [14; 16].

У період пандемії іспанки у Києві шпиталем Червоного Хреста завідував професор Ю.І. Лодиженський. Описуючи свою роботу хірурга, він зазначив, що «під час епідемії іспанського грипу доводилося постійно вдаватися до резекції ребер із приводу гнійних плевритів. Коли з цим запізнювалися, хворі гинули. Після резекції ми вставляли дренаж і з'єднували канюлю з гумовою трубкою, на кінці якої був гумовий клапан. Цей клапан опускали в банку, куди таким чином гній невпинно виділявся. Десятки хворих лежали одночасно з такими клапанами, і сестри навчилися чудово поводитися з ними». У тих київських шпиталях, де не застосовували цей метод, летальність була «набагато вищою, ніж у нас» [2].

Доктор Лодиженський вказує на роль наших військовополонених у поширенні іспанки, які з літа 1918 року стали повертатися на батьківщину з полону країн Четвертого союзу.

Загалом, грип дав у Києві до 700 000 захворювань, тобто "вразивши майже поголовно все населення".

Іспанський грип у Харкові (1918–1920) проходив на тлі воєнної розрухи, зміни влади та епідемій тифу, що унеможливило ефективну боротьбу з хворобою. Через хаос дані про кількість жертв «іспанки» майже не фіксували, хоча вона спустошувала місто не менше, ніж тиф чи холера. Харків, як і Київ, став епіцентром поширення інфекції в Україні.

Іспанка з'явилася в Харківській губернії і в Харкові в червні 1918 року, тобто під час першої хвилі пандемії іспанського грипу. Занесли хворобу на Харківщину німецькі військовослужбовці.

29 червня 1918 року був зафіксований перший випадок смерті від іспанського грипу. Тоді, під час німецької окупації, захворів солдат, який лікувався у німецькому лазареті від малярії і нікуди з нього не відлучався. Імовірно інфекція до шпиталю була занесена медичним персоналом, який прибув з Німеччини з відпустки, де спостерігалися масова захворюваність на іспанку і деякі з них навіть встигли її перенести. 6 липня, у цьому ж лазареті, підтвердили другий випадок іспанки, який закінчився летально (підтверджений розкриттям).

Олександрівська міська лікарня м. Харкова була відкрита 30 серпня 1869 року на честь спасіння Олександра II під час замаху на нього в Парижі у травні 1867 року [13 с. 135]. 20 червня 1918 року, у цьому лікувальному закладі, було анатомічно встановлено випадок смерті від грипу у 18-річної дівчини.

У серпні смертних випадків від іспанського грипу не було. У вересні у всіх відділеннях лікарні, і в тому числі в клініках університету та Харківського жіночого медичного інституту, які були розгорнуті на базі цієї лікарні, від іспанки та її ускладнень померло 14 хворих, у жовтні – 48, у листопаді – 46, у грудні – 8 хворих. Усього – 117 померлих, а загальна кількість хворих – біля 600; отже лікарняна летальність – близько 20% [2].

Харківський прозектор Мейєр В.Р., у своїй ґрунтовній статті, розібрав патологоанатомічну картину іспанки. З червня по листопад поточного року їм було зроблено 33 розтину хворих, які загинули від хвороби; з них 23 у згаданих

зкладах – міській Олександрівській лікарні, решта 10 – в одному з розташованих у місті «німецьких лазаретів».

У період другої хвилі пандемії іспанки, починаючи з серпня 1918 року, спостерігалось значне, свічкоподібне зростання захворюваності та смертності від іспанського грипу та важкий її перебіг. Якщо під час першого періоду (хвилі) ускладнення з боку легень були у 6%, то в період другого: 20% – 54%. Друга хвиля пандемії іспанки дала лікарняну летальність: від 15 до 20%, а летальність в амбулаторних умовах (приватна практика) була нижчою – 7,1%. Серед хворих на іспанку з ускладненнями з боку легень – так звана «пневмонічна» форма – летальність була від 30,7 до 35%. По даним лікаря Воловика Б.М. найбільша захворюваність – 86% всіх госпіталізованих хворих іспанкою давала у віці 15–34 роки, а за Магатом І.С. – 85% усіх хворих були до 45 років. 60% всіх померлих були у віці 16–30 років [4; 7].

«Нетривалим» виявився перебіг хвороби; велика кількість хворих не встигала звернутися за медичною допомогою, оскільки захворювання на стадії найбільшої вираженості симптомів проходила до 2-х діб. Частка хворих серед дітей та старих у цей період була порівняно невелика. Починаючи з серпня 1918 року, коли недуг прийняв більш важкий перебіг, картина іспанки протікала зовсім по другому (це вже була друга хвиля пандемії).

Підсумок досвіду боротьби з другою хвилею іспанки в Харкові був зроблений на грудневому 1918 року засіданні Харківського медичного товариства (ХМТ), де, у жвавих дебатах, всебічно розглянули питання про природу хвороби, її лікування тощо. У харківській газеті «Південний край» професор В.В. Фавр розмістив свою статтю «Епідемія грипу», яка принесла популярність.

ХМТ заслухало повідомлення Файншмідта І.І., який законстатував випадки іспанки у Харкові у першій половині червня, вказавши на відсутність смертей. Але вже з початку вересня іспанський грип характеризувався тяжкою течією, «пневманічною» формою, значною кількістю смертних випадків. Зрештою, на засіданні Товариства зробив доповідь про іспанку І.С. Магат. Перших хворих він спостерігав у першій половині червня. Вже ці випадки захворювання звернули на себе увагу схильністю до швидкого переходу від однієї особи до іншої з поразкою часом одночасно майже всіх, хто живе в одній квартирі, а через кілька днів і більшості мешканців будинку [2].

Доповіді, заслухані на цьому заході, побачили світ у харківському журналі «Лікарська справа» 22 березня 1919 року, повністю присвяченому іспанці. В медичному журналі було вміщено і статтю доктора Воловика Б.М., який проаналізував матеріал терапевтичного відділення міської Олександрівської лікарні за серпень, вересень та частково жовтень 1918 року, тобто період другої хвилі пандемії на прикладі 282-х випадків іспанського грипу.

В Харкові, Губернською земською управою, було проведено активну організацію боротьби з інфекцією (створювала санітарні ради та протигрипозні

бараки). Харківщина була одним з регіонів, де використовували «летючі загони» для допомоги хворим.

Наведемо приклади розповсюдження інфекції по найвразливішому південному регіону України.

Як було згадано – 13 березня 1918 року бере початок окупація Одеси. Вкінці зими тут розмістився невеликий австро-німецький гарнізон. Перші випадки захворювання були зафіксовані у травні поточного року. Влада міста відреагувала на пандемію з запізненням – тільки на початку осені було утворено спеціальну епідеміологічну комісію. Не було запроваджено і карантину, заняття продовжувалися, населення було дезорганізоване. Санітарне бюро при Міській управі виявилось абсолютно безпорадним у боротьбі з епідемією [6].

Іспанку до Одеси занесли окупаційні німецькі та австро-угорські війська під час першої хвилі пандемії. Перші випадки хвороби з'явилися в травні 1918 року, а на осінь припав підйом захворюваності. Поява іспанського грипу змусила Суспільство одеських лікарів провести спеціальне засідання, присвячене цій хворобі. Воно відбулося 22 вересня 1918 року. Відкрив засідання товариства його голова Я.Ю. Бардах [9].

Треба зазначити, що з 18 грудня 1918 року по 4 квітня 1919 року в Одесі знаходилися війська союзників Росії, які склалися з двох французьких, двох грецьких та однієї румунської дивізій. Саме на першу половину 1919 року припадає третя хвиля пандемії іспанки, отже і про роль цих військових контингентів у завезенні та розповсюдженні іспанської хвороби в Одесі не можна заперечувати.

У 1918 році, при другій хвилі, лікарняна летальність при іспанці в Одесі коливалася в межах від 8,45 до 11,5%, а в 1919 році (третя хвиля) була 6,8%. У тому випадку, якщо іспанка ускладнювалася пневмонією, лікарняна летальність серед цих хворих збільшувалася і становила 28–44%. Хвороба вирізнялася швидкістю перебігу (смерть за лічені дні) та ураженням переважно молодих людей [2].

В Одесі іспанкою перехворіло немало знаменитих людей: це польський композитор К. Шимановський, письменник К.Г. Паустовський, про що він сам написав у повісті «Початок невідомого століття». Найбільш помітною жертвою іспанки в Одесі стала найзнаменитіша актриса кінематографа 25-річна зірка театру Віра Холодна. Вона померла під час третьої хвилі (16 лютого 1919 року).

Висновки.

Отже, перші випадки іспанки з'явилися в Україні не під час другої хвилі хвороби, а коли захворюваність на іспанський грип не виявилось різким, у вигляді свічки, підйомом – першої хвилі, занесли її німецькі та австро-угорські війська, які ще у березні 1918 року окупували країну. У другій половині 1918 року військові повертаються з полону та беруть участь у поширенні хвороби.

Тягар боротьби з іспанкою взяло на себе місцеве самоврядування, а також ті шпиталі Червоного Хреста, які опинилися в ті роки в Україні; а не центральні державні органи влади.

Епідемія, що раптово з'явилася, викликала в державі масову захворюваність у другій половині 1918 року (друга хвиля) і в першу половину 1919 року (третья хвиля), так само раптово перервалася. Іспанка, при цьому, проходила на тлі поширення паразитарних тифів, що зумовило увійти в історію медицини «пандемією висипного та зворотного тифів», а «іспанський грип» сприймався на фоні як епізод менш загрозливого характеру.

Хвороба принесла великі жертви: у Києві померло 6000 осіб; у Харкові – 3200; Одесі – біля 4500–5000. Усього в Україні, в її тодішніх межах, померло близько 300 000 чоловік.

Список використаних джерел

1. Бережанський В. Г. Україна в роки Першої світової війни. Київ: Науково-дослідний центр гуманістичних проблем Збройних Сил України; 2001.
2. Васил'єв К. К., Васил'єва Е. Г. До історії боротьби з пандемією іспанки: Київ і Харків // Східноєвропейський журнал внутрішньої та сімейної медицини. 2020. – № 2(Б) Спецвипуск. С. 31–37. DOI 10.15407/internalmed2020.02b.031
3. Велика війна 1914–1918 рр. та Україна. У двох книгах. Книга 2. Мовою документів і свідчень. Смолій В.А, Боряк Г.В, Великочий В.С, Верстюк В.Ф та ін. (ред.). Київ: Кліо; 2015. 800 с.
4. Воловик Б. М. Матеріали до епідемії грипа по даним Харківської міської Олександрівської лікарні // Лікарська справа. 1919. № 7–8. Стб. 180–182.
5. Жванко Л. М. Уряд Павла Скоропадського і спроба подолання епідемії серед населення та біженців // Київська старовина. 2005. № 6. С. 112–125.
6. Зеленський В. Д. Суспільство одеських лікарів. (1918-1919 рр.) // Сучасна медицина. 1921 № 1, с. 103–105.
7. Магат І. С. До характеристики пандемії грипу 1918 року у м. Харкові // Лікарська справа. 1919. № 7-8. Стб. 170–177.
8. Матюшенко Б. П. Пошести на Україні в останні вісім років // Український медичний вісник. 1923. Ч. 1. С. 24–25.
9. Медичне суспільство при Новоросійському університеті. Засідання 23 листопада 1918 р. // Медико-санітарний збірник. 1918. № 4 (листопад), с. 70–71.
10. Міхеєв А. О. Іспанський грип, або «іспанка». 100 років потому (огляд літератури). (Наукові огляди) / А.О. Міхеєв // Буковинський медичний вісник. 2018; Т. 22, №3 (87). С. 131–136. DOI: 10.24061/2413-0737.XXII.3.87.2018.76.
11. М'якина О. В., Сокол К. М., Шевченко О. М. Спалах інфекції як виклик світовому конфлікту. Збірник наукових праць з матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції «Наука, освіта, технології та суспільство: стратегічні орієнтири сталого розвитку у ХХІ столітті»: Матеріали конференції (Сіетл, США, 17 липня 2025 р.). Сіетл, США. С. 120–125.
12. Реєнт О. П. Перша світова війна й Україна: історико-теоретичні аспекти вивчення проблеми. Проблеми історії України ХІХ – початку ХХ ст. 2002; (4) : С. 5–11. Доступно на: http://resource.history.org.ua/publ/xix_2002_4_5

13. Робак І. Ю. Стационарна і медична допомога: Олександрівська міська лікарня. Організація охорони здоров'я в Харкові за імперської доби (початок XVIII ст. – 1916 р.) – Х: ХНМУ. 2007. С. 135–141.
14. Страдомський М. Ф. Рух інфекційних захворювань в м. Києві за останні 10 років (1917–1926)// Київський медичний журнал. 1928. №1. С. 67–76.
15. Ульянов Л. Д. Епідемії на Україні під час імперіалістичної війни і інтервенції // Збірник з питань санітарної статистики. Праці інституту демографії. Київ, 1938. Т. 14. С. 43–77.
16. Урядник С. Епідемічна ситуація в Київській губернії в роки Першої світової війни мовою документів Державного архіву Київської області. Студії з архівної справи та документознавства. 2015; (22–23) : 200-203. Доступно на: <https://undiasd.archives.gov.ua/doc/studiji/stud-2015.pdf>
17. Saunders-Hastings PR, Krewski D. Reviewing the History of Pandemic Influenza: Understanding Patterns of Emergence and Transmission. Pathogens. 2016;5(4):66. DOI: 10.3390/pathogens5040066. PMID: 27929449.
18. Erkoreka A. The Spanish influenza pandemic in occidental Europe (1918-1920) and victim age. Influenza Other Respir Viruses. 2010;4(2):81-9. DOI: 10.1111/j.1750-2659.2009.00125.x. PMID: 20167048.

ОСОБЛИВОСТІ МАСАЖУ ДІТЕЙ ПЕРШОГО РОКУ ЖИТТЯ

Гордакі Карина Олегівна

асистент

Семенов Павло Валерійович

асистент

Кафедра терапії, реабілітації та здоров'язбережувальних технологій
Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, Україна

Перший рік життя є критичним періодом розвитку дитини, що характеризується інтенсивним формуванням нервової системи, моторних навичок, сенсорної інтеграції та становленням функціональних систем організму. У цей період відбуваються значні зміни у м'язовому тонусі, рефлекторній діяльності, координації рухів та психоемоційному розвитку [2]. Масаж як складова комплексного реабілітаційного та профілактичного впливу широко застосовується у педіатричній практиці з метою стимуляції фізичного та психомоторного розвитку, профілактики функціональних порушень і підтримки адаптаційних можливостей організму.

Особливості проведення масажу у дітей першого року життя зумовлені анатомо-фізіологічними характеристиками немовлят, незрілістю нервової системи та підвищеною чутливістю до зовнішніх впливів, що потребує суворого дотримання принципів безпечності, індивідуалізації та дозування навантаження.